

Я.Ю. ТИНЧЕНКО

УКРАЇНСЬКІ ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ, 1918-1919 РОКИ: ПРОЕКТИ, СПРОБИ ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРАКТИКА НАГОРОДЖЕННЯ

Стаття присвячена спробам запровадження та виготовлення державних нагород Української Держави гетьмана П.П. Скоропадського та Української Народної Республіки впродовж 1918-1919 років. У статті розповідається про різні проекти нагород, згадуються законодавчі документи щодо їх запровадження, а також наводяться факти представлення різних осіб до їх нагородження.

Ключові слова: фалеристика, спеціальні історичні дисципліни, Армія УНР, Українська Держава

Нагороди – невід’ємний елемент державного управління будь-якої країни, а справа відзначення найбільш гідних діячів постає з перших днів існування навіть маленької держави. Донині про історію нагород Української Народної Республіки було написано дві фундаментальні праці. Перша з них – «Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини», (колектив авторів під керівництвом Д.В. Табачника, Київ, 2004) [1]. Це видання є, фактично – незначною переробкою 1-го та 2-го томів 3-томника „Нагороди України”, який вийшов друком 1996-го року [2]. Не зважаючи на фундаментальність та значущість цієї праці, вона, у питанні про нагороди Української Народної Республіки, вийшла неповною. В першу чергу – через недостатню кількість використаних архівних джерел, які були доступні авторам 3-томника на момент її написання. Друга робота – історика Ярослава Тинченка (автора цієї статті) та колекціонера Олександра Рудіченка, виконана вже у 2000-на роки [3]. Вона містить величезну кількість архівної інформації та зображень оригінальних зразків різних нагород та відзнак, однак написана російською мовою та присвячена, переважно – для колекціонерів, музейних працівників та антикварників. Відтак, виникла потреба у науковому аналізі всієї зібраної на цей час інформації.

Отже, коли у листопаді 1917 року Центральна Рада своїм 3-м Універсалом проголосила про створення Української Народної Республіки, майже одразу виникло питання про державні нагороди. Більшість керівництва Центральної Ради, маючи соціалістичні переконання, не надавала значення справі державних нагород. Однак Україна ще знаходилась у стані війни з країнами Четверного союзу, крім того – збройні формування Центральної Ради вступили у боротьбу з загонами Російської Ради Народних Комісарів. Відтак, у збройних сутичках гинули люди, вояки демонстрували звитягу та жертвовність, і вони мали право на те, аби бути відзначеними українськими нагородами.

Саме у колі воєнних виникла ідея про заснування українського бойового ордену. Так, у грудні 1917 року українська рада 9-ї російської армії, яка тримала позиції на Румунському фронті та частини якої роззброювали збільшовичені солдатські загони, подала до Центральної Ради клопотання щодо заснування ордену Святого Архистратига Михайла на стрічці національних кольорів [4].

Вислід клопотання ради вояків-українців 9-ї армії нам невідомий. Напевно, ніякого результату й не було.

Перші проекти українських орденів з’явилися лише за часів гетьманування П.П. Скоропадського. Але дані про це у вітчизняних дослідженнях вичерпуються коротким повідомленням сотника Армії УНР Бориса Монкевича у праці “Організація регулярної армії Української Держави 1918 року” [5, с.40-41].

Поміж іншим, Монкевич згадує, що головою комісії з вироблення військових орденів був полковник Галич.

Полковник Юрій Галич – це літературний псевдонім Георгія Івановича Гончаренка (1877-1940) – українського шляхтича та поміщика Полтавської губернії. Свого часу він був широко відомий, як талановитий військовий літератор та поет. Поміж іншим, саме Юрій Галич швидше за все був автором славнозвісного російського білогвардійського романсу “Не падайте духом, поручик Галицын” (додам також, що цей романс має українське коріння – Галич познайомився зі своїм героєм – штабс-капітаном Костянтином Олександровичем Голіциним у в’язниці Осадного корпусу Січових Стрільців у грудні 1918 року).

За своє життя Юрій Галич написав 14 книжок повістей, спогадів, збірників есе та віршів. Одна з них (автобіографічна повість “Красный Хоровод” – у 2-х частинах) повністю присвячена його долі у 1917-1919 роках. У цій книжці у тому числі є і розділ, присвячений розробці українських нагород за часів П.П. Скоропадського. Цікаво, що саме з “Красного Хоровода” Борис Монкевич запозичив дані про українські відзнаки для своєї праці. Отже, спогади Гончаренка – Юрія Галича, у цьому питанні є першоджерелом.

Пошук “Красного Хоровода” по різних бібліотеках Східної Європи зайняв кілька років. В Україні не має жодного екземпляру цієї книжки, так само – і в Латвії (у Ризі), де вона вийшла друком у 20-і роки та де поховано прах Юрія Галича. У бібліотеках Москви було виявлено лише 1-у частину “Красного Хоровода”, і лише у бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна у Санкт-Петербурзі вдалося відксерокопіювати другу частину.

Галич залишив досить короткі, але надзвичайно змістовні дані про діяльність комісії, яку він очолював. Вміщуємо їх без змін:

«Через несколько дней, генеральный хорунжий Стеллецкий снова вызвал меня в походную канцелярию и обратился со следующими словами:

Пан гетман возложил на вас поручение... Вы назначаетесь председателем комиссии по разработке украинских орденов!... Вот общая схема!... Члены по вашему усмотрению и по соглашению с министром «мистецтв», Дорошенко!...

Я принял это назначение.

Я готов был принять теперь какое угодно назначение, ибо в одинаковой мере стал утрачивать веру во все. И в то самое время, когда петлюровские банды шли первым походом на Киев, комиссия по разработке «Украинских Орденом» приступила к выполнению возложенного на нее поручения.

Состав комиссии был невелик. Председатель, два члена – молодой историк Модзалевский и художник Георгий Нарбут, секретарь – капитан генерального штаба Вишневский.

Но зато схема была грандиозна.

По этой схеме предполагалась разработка статуты целого ряда знаков отличий. «Железный Крест», жалуемый за борьбу с большевиками, орден Ярослава Мудрого – за заслуги на гражданском поприще, дамский орден святой княгини Ольги, крест Володимира Святого, орден Архистратига Михаила – за боевые доблести и, наконец, крест Славы и Возрождения Украины, все это различных степеней, на различного цвета орденских ленточках, с дарованием кавалерам соответствующих привилегий.

Несколько заседаний было посвящено разработке общего плана. Модзалевский рылся в архивах и подводил под каждый проект историческое обоснование. Художник Нарбут воплощал его в красках на бристолевском картоне. Председатель критиковал и делал поправки. Секретарь вел журнал заседания и выдавал суточные карбованцы.

Работа довольно успешно продвигалась вперед.

Каждый из участников мог убедиться на этом наглядном примере, в продуктивности комиссий, составленных из ограниченного числа членов.

Иногда, впрочем, возникали серьезные разногласия, на принципиальной почве. Модзалевский и Нарбут отстаивали национальную точку зрения, с уклоном в сторону самостоятельности. Председатель держался обратного взгляда, отстаивая по возможности российскую ориентацию, за что удостоился, не взирая на малорусское происхождение, клички «кацапа».

Таким образом крест Архистратига Михаила, аналогичный по своему значению ордену

Георгія Победоносца, почти ничем от последнего не отличался, ни формой, ни цветом, ни видом орденской ленточки. То же самое можно сказать и в отношении ордена Володимира Святого.

Что же касается прочих знаков отличия, статуты которых разрабатывались впервые, здесь фантазия художника Нарбута получила полный простор.

В особенности великолепен был крест Славы и Возрождения Украины. Роскошные знаки состояли из голубой и желтой эмали, в золоте, в серебре, на широкой блакитно-желтой ленте, украшенной известной эмблемой, которую киевские шутники, в форме весьма оскорбительной для национального самолюбия, называли «комбинацией из трех пальцев».

В результате соединенных усилий комиссии по разработке «Украинских Орденів», за неделю до падения Киева, гетману был представлен на утверждение «Железний Крест», изготовленный ювелирной фирмой Йосифа Маршака и оплаченный пятьюстами карбованцев из председательского кармана.

Крест получил одобрение и был утвержден. Председатель и члены комиссии получили светлейшую гетманську благодарність. Дальнейшие события оборвали деятельность комиссии самым для нее неожиданным образом...» [6, с.200-203].

На цьому спогади Георгія Гончаренка (Юрія Галича) про українські нагороди вичерпуються. На останній фразі він закінчує свою першу книжку, а у другій вже ані словом не згадує про комісію, яку очолював за часів Скоропадського. Подальша доля Галича була такою: був заарештований ввійськами Директорії, сидів у в'язниці, потім виїхав до Одеси, звідти морем – спочатку – до Туреччини, а потім – на Далекий Схід – до адмірала Колчака. Після поразки армій Колчака емігрував до Шанхаю, звідти – до Сінгапуру, відвідав Африку, на початку 1922 року прибув до Латвії, де й замешкав. У Ризі займався літературною діяльністю, був популярним журналістом місцевої російської газети “Сегодня”. У 1940 році, після вступу до Латвії радянських військ, повісився у власному помешканні – під час спроби арешту його органами НКВС.

Додамо також, що доля виготовленого ювеліром Маршаком “Залізного Хреста” нам досі невідома. Проте щонайменше два малюнки українських нагород, виконаних Георгієм Нарбутом на бристольському картоні, за словами відомого українського історика Сергія Білоконя, можливо, збереглись до наших днів. У 1970-і роки, досліджуючи творчість Георгія Нарбута, Сергій Білокінь бачив ці малюнки у фондах одного з київських музеїв. Правда, на жаль, віднайти їх доки що не вдалося.

Нагородження орденом Святого Архистратига Михайла

Після повалення влади Скоропадського нагородна система, розроблена комісією генерала Гончаренка, була частково прийнята в Українській Народній Республіці. Правда – вже з іншими статутними документами.

30 грудня 1918 року Головний Отаман військ УНР Симон Петлюра видав наказ “про увіковічення пам'яті загиблих у боротьбі зі Скоропадським”. Цим наказом передбачалося:

- 1) в кожному селі на церкві прибити мармурові дошки з іменами загиблих;
- 2) родинам загиблих видати пенсію;
- 3) всім, хто брав участь у боротьбі зі Скоропадським, надати право носити відзнаку;
- 4) для старшин та козаків, які відзначились працею по відродженні України не тільки в останній боротьбі, а і за весь час відродження УНР – встановити відзнаку “Відродження і Слави” 2-х ступенів;
- 5) для старшин та козаків, які виявили лицарство в бою – встановити відзнаку “Святого Архангела (*так у документі – прим. Я.Т.*) Михайла” 2-х ступенів;
- 6) для розгляду нагородження відзнаками при кожному корпусі, інституції і військових установах, скласти комісію зі старшин та козаків [7, арк.156].

Виконуючи цей наказ, у деяких об'єднаннях армії УНР дійсно були створені комісії задля розгляду нагородження відзнаками. Так, 6.01.1919 така комісія була створена при штабі Південно-Західному району Армії УНР (згодом перейменованій на Північну групу), який очолював отаман Володимир Оскілко, а начальником штабу був генерал-майор російської

служби Всеволод Агап'єв. Комісія складася з таких осіб: полковника Козубського (помічника командувача військами району), полковника Дворкіна (командувача артилерією військ району), полковника Вороніна (радомисьького повітового коменданта), Пилипа Зінк'єва (козака полку ім. Винниченка), Степана Зіба (козака полку ім. Франка) і ще одного старшини від полку ім. Винниченка [7, арк.156-156зв].

Кількома днями згодом, а саме – 24 січня 1919 року, законом Директорії УНР назви орденів було змінено. Орден «Відродження і Слави» було перейменовано на орден «Слави України», а орден Святого Архистратига Михайла – на орден «Республіки» Напевно, перейменування було обумовлено двома обставинами: тотожністю орденів, запроваджених С.Петлюрою 30.12.1918 з гетьманськими, а також несприйняття соціалістичної Директорією біблійних персонажів, як, зокрема – Архистратиг Михайло.

Ці перші нагороди так і не були виготовлені, а закони та накази про їх запровадження так і залишилися на папері. Що ж до нагородження учасників Протигетьманського повстання, то значній їх частині було роздано грошові винагороди [7, арк.156-зв]. Так само, за допомогою грошей, було вирішено питання про заохочення осіб, які дістали у боях поранення. Згідно закону Директорії від 7.01.1919 їм виплачувалися грошові винагороди, як правило – від 300 до 1600 гривень.

Лише на початку березня 1919 року, після того, як українські війська, переважно – Північної групи, здійснили успішні наступи в районі Сарн, Коростеня та Житомира, штаб Армії УНР знов повернувся до питання про нагородження бойовими відзнаками. Цікаво, що нагороджувати мали все ж хрестом Святого Архистратига Михайла та відзнакою «Відродження і Слави» (отже, таким чином законом Директорії від 24.01.1919 було цілком знехтувано).

Зокрема, згідно наказу по Північній групі військ УНР ч.102 від 17.03.1919 частини, що найбільш відзначилися в останніх боях, мусили подати до штабу групи нагородні листи на найбільш заповзятих старшин, підстаршин та козаків – задля нагородження хрестом Святого Архистратига Михайла та відзнакою “Відродження і Слави”. У наказі по Північній групі ч.103 було опубліковано схематичний зразок нагородного листа [7, арк.82-83].

Про кількість представлених до нагород, а також критерії, за якими визначалися бойові заслуги, ми можемо простежити за масивом нагородних листів, підготовлених штабом Сарненської групи (19-ї пішої дієвої дивізії), що входила до Північної групи Армії УНР. Отже, штабом Сарненської групи до орденів були представлені:

2.04.1919 – старшини 61-го пішого дієвого полку ім. Петлюри: командир куреня значковий Назар Лазаренко, командир сотні хорунжий Мусій Стецюк, командир кулеметної команди хорунжий Сидір Ксендзюк, командир батареї значковий Яків Гальчевський (згодом – відомий отаман, керівник чотирьох патизанських походів на Радянську Україну Гальчевський-Орел, Войнаровський), а також кілька козаків – за зайняття станцій Костопіль та Сарни;

6.04.1919 начальник сарненського відділу залізничної охорони значковий Кіндрат Данілов та його помічник хорунжий Яків Турчин – за захоплення до полону кінної розвідки 21-го Волинського та 151-го стрілецьких полків РСЧА;

13.04.1919 – 98 підстаршин та козаків 57-го пішого дієвого Гайсинського полку – за захоплення міста Сарни 2.03.1919;

15.04.1919 – 26 старшин, 109 підстаршин та козаків 2-го пішого полку Січових Стрільців – за зайняття Коростеня та Мозиря [8, арк.1-67].

Для розгляду всіх нагородних листів, які насилалися до штабу Північної групи Армії УНР, при ньому 14 квітня 1919 року було знов скликано нагородну комісію у складі: начальника постачання групи отамана Козубського, помічника начальника артилерії групи отамана Двойкіна, радомисьького повітового коменданта Вороніна, командира 4-го козацько-стрілецького Сірожупанного полку полковника Овчаренка, військового старшини 1-го пішого дієвого Луцького полку Андрущенко, курінного Галицького пішого ім. отамана Оскілка полку Підвисоцького, чотаря 1-го козацько-стрілецького Сірожупанного полку Арцимовича, хорунжого 1-го пішого дієвого Луцького полку Гуріна та бунчужного Повідзiona [9, арк.9].

Перші герої Армії УНР загартувалися у боях, нагородні листи були оформлені та

надіслані до штабів, комісії створена, не вистачало лише одного, властиво – нагород. У зв'язку з цим українське командування вирішило розв'язати це питання таким чином: бажаним з числа представлених до нагороджень видавали грошові винагороди – в залежності від значущості вчинку, а ті, хто хотіли отримати орден – мали чекати на його виготовлення. Траплялися випадки, що осіб, які хотіли дістати не гроші, а орден, тимчасово нагороджували лише стрічками від ордену Святого Архистратига Михайла, сам знак вони мусили отримати пізніше. Саме таким чином на початку квітня 1919 року було нагороджено командний склад Київської інженерної школи, яка брала участь у боях з більшовиками під м. Меджибож [10, с.98].

Нагородження грошовими винагородами замість бойових відзнак було здійснено вже 14 квітня 1919 року – у перший же день роботи нагородних комісій. Згідно комплекту наказів по Північній групі Армії УНР ми можемо простежити динаміку цих нагороджень:

14 квітня

– 2-ма тисячами гривень нагороджено командира Пінського пішого куреня сотника Улітку – за відвагу та хоробрість, виявлені у боях з ворогом під ст. Ігнатполь;

18 квітня

– Видано 30 тисяч гривень командирю 10-ї батареї Січових Стрільців полковнику Сіпку для роздачі військовослужбовцям батареї – в якості нагороди;

24 квітня

Нагороджено різними грошовими винагородами таких осіб:

– командира 4-го пішого Холмського полку полковника Ковальчука, командира Окремої гаубичної батареї при 55-му гарматному полкові полковника Лободзинського; всіх старшин та козаків 4-го полку – за зайняття станції Домбровиця;

– командира кулеметної сотні 57-го пішого Гайсинського полку Адама Пашкевича та всіх козаків цього полку – за зайняття Сарн;

– командира 2-го куреня 56-го пішого Немирівського полку Волошина за напад на фланг ворога під час бою за станцію Домбровиця;

– командира панцирного потягу “Кліщ” сотника Вишнівського за зайняття станції Сарни;

– командира панцирного потягу “Тандзя” Опанаса Сидоренка та хорунжого Петра Грицика – за зайняття м. Коростень;

– командира 1-ї батареї 8-го гарматного полку значкового Костянтина Вітко (згодом – лицар Залізного хреста «За Зимовий похід» і бої») за енергійний обстріл Коростеня, знищення та захоплення під ст. Бородянка 26.03.1919 ворожого панцирного потягу.

25 квітня

– старшину панцирного потягу “Сух” Віктора Ковбасюка нагороджено 300 гривнями – за відвагу та хоробрість [9, арк.6, 12, 16, 37].

Процес нагороджень у Армії УНР тривав недовгий час. Вже 29 квітня 1919 року командувач Північної групи Армії УНР отаман Оскілко спробував здійснити державний переворот – усунути від влади Директорію на чолі з Петлюрою, які збиралися почати мирні переговори з більшовиками, та оголосити себе Головним Отаманом. Переворот було досить швидко зліквідовано, але наслідки його виявилися жахливими: 16 травня 1919 року поляки несподівано зайняли Луцьк, а 19 травня більшовицькі війська – Рівне. Війська Північної групи були розгромлені та згодом зведені в одну дивізію. Довелося відступати під тиском більшовиків і іншим з'єднанням. Вже на початку червня 1919 року Армія УНР була зосереджена на невеличкому клаптикові землі в районі м. Кременець, решта території була втрачена. За таких умов ні про які нагородження не могло бути й мови.

Ордени та медалі “Республіки”

Лише у липні 1919 року, після формального об'єднання Армії УНР та Галицької армії, знов постало питання про запровадження бойових відзнак та нагородження ними.

На той час вже існували докладно розроблені статути хреста Святого Архистратига Михайла та ордену «Відродження і Слави», отже, можна було нагороджувати ними. Але, на думку авторів дослідження «Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини», назви

хреста та ордена не подобались Симону Петлюрі. За їх твердженням, ще у квітні 1919 року він прагнув змінити статут та назви відзнак на якісь інші. Саме тому певний час у документах фігурували назви «бойовий хрест» та «бойова медаль».

Висловлювалися різні пропозиції щодо назв відзнак: «Січ», «Запоріжжя», «Запорізька Січ», «Вільна Україна», «Воля», «Воля і слава», «Переможець» [1, с.70]. В решті решт зупинилися на ордені «Республіки» та медалі «Відвага» (з серпня 1919 року – медаль «Республіка»).

Головним управлінням Генерального штабу армії УНР, яке очолював генерал-майор російської служби Олександр Шайбле, було розроблено проекти та статuti двох нових бойових відзнак – ордену “Республіки” 2-х ступенів та бойової медалі “Відваги” 4-х ступенів. Проекти та офіційні документи цих двох відзнак нині збереглися у Центральному державному архіві Вищих органів влади та управління в Україні [11].

Малюнки ордену “Республіки” та медалі “Відваги” (у серпні вона була перейменована на медаль “Республіки”), а також – нагородної грамоти до них, листування щодо виготовлення цих нагород, докладні їх описи було виявлено в іншому архівному сховищі – Державному архіві Російської Федерації [12].

Справа в тому, що вся ця документація у серпні 1919 року була надіслана до Берліну – до рук посла УНР у Німеччині Миколи Порша. На Порша покладалося завдання виготовити бойові відзнаки. На це йому були виділені значні державні гроші.

У 20-і роки Микола Порш цілком відійшов від українських справ та продав всі документи УНР, які зберігалися в його розпорядженні, Російському закордонному архіву у Празі. Зокрема, за документи та малюнки українських бойових відзнак він отримав від архіву 100 чеських крон. У 1945-1946 роках Російський закордонний архів було передано до СРСР. Майже всі українські матеріали з цього архіву згодом надійшли до ЦДАВОУ. За винятком тих справ, які українські діячі заповідали або продавали Російському закордонному архіву. Таким чином, всі ці матеріали нині зберігаються у Державному архіві Російської Федерації. Враховуючи надзвичайну цінність цих документів для української історії, публікуємо їх без змін.

Ми не маємо достеменних даних про замовлення Миколою Поршем українських нагород та виготовлення бодай пробних їх примірників. Були виготовлені хіба що зразки грамот до ордену «Республіка». Не сприяла цьому і військово-політична ситуація, що склалася в Україні восени 1919 року.

31-го серпня 1919 року війська Армії УНР та Галицької армії вибили полки Червоної армії з Києва. Але того ж дня вони самі мусили залишити Київ на вимогу командування Збройних сил Півдня Росії, що вступили до міста з іншого боку.

Деякий час бойових дій поміж українськими та білогвардійськими військами не провадилося. Але це не могло тривати довго, адже генерал А.І. Денікін та його оточення категорично відмовлялися визнати будь-які права України, навіть – на національно-культурну автономію. Вибухла українсько-білогвардійська війна. До цього слід додати, що на півночі українські частини продовжували тримати фронт проти червоних, а на заході – проти поляків, з якими у липні 1919 року хоч і було заключено перемир'я, але воно було доки що непевним. У війні з білогвардійцями українські війська зазнали поразки. Не тільки і не стільки через військові прорахунки, скільки через епідемію тифу, що спалахнула у жовтні 1919 року серед українських вояків.

Під тиском обставин 24 жовтня 1919 року командування Галицької армії заключило угоду з представниками Збройних сил Півдня України про перехід всіх галицьких частин на бік білогвардійців. Армія УНР залишилася один на один з білогвардійцями, більшовиками, а також – тифом.

Наприкінці листопада 1919 року хворі на тиф рештки армії разом з урядом УНР опинилися в районі містечок Любар та Чарторія на Поліссі. 4-го грудня 1919 року у Новій Чарторії відбулася нарада членів уряду УНР та командного складу, на якій командувач Армії УНР Василь Тютюнник та його начальник штабу Євген Мешківський заявили про те, що війська більше не мають змоги тримати фронт. Василь Тютюнник зщпропонував передати

хворих та поранених полякам, зібрати всіх боєздатних вояків у бойові загони та прорватися вглиб України – по тилах білогвардійців. Василь Тютюнник вірив у те, що навесні 1920 року Збройні сили Півдня Росії спіткає доля Армії УНР – вони розтануть під впливом епідемії тифу, боротьби на червоному фронті та партизанських дій українських частин. На той час, як передбачав Тютюнник, боєздатні частини зможуть остаточно позбутись тифу, добре одягнутись, здобути зброю, а потому влаштувати Всеукраїнське повстання.

Командири Запорізької, Волинської, Київської груп та 3-ї Залізної дивізії підтримали пропозицію Василя Тютюнника. Розділив її і Симон Петлюра, але, за наполяганням голови уряду УНР Ісаака Мазепи, разом з генералами та старшинами Генерального штабу ранком 6-го грудня відбув до Польщі. Не пристав на пропозицію Тютюнника командир Гайдамацької бригади отаман Омелян Волох, який оголосив себе прихильником українських більшовиків та незабаром зі своїми загонами приєднався до Червоної армії. Відмовилась від подальшої боротьби і рада групи Січових стрільців. Її командир, Євген Коновалець, визнавав подальшу боротьбу недоцільною та з більшістю своїх старшин та стрільців перейшов в район Рівне та Луцька – на територію, зайняту поляками. Деякі підрозділи січових стрільців пристали до Волоха. Проте вояки двох артилерійських батарея січовиків та кілька старшин перейшли до Київської групи та згодом взяли участь у Зимовому поході.

6-го грудня 1919 року у Новий Чарторій під керівництвом Ісаака Мазепи відбулася остання нарада командного складу Армії УНР. Василь Тютюнник та його начальник штабу Євген Мешківський були вже важко хворими (незабаром перший помре у лікарні м. Рівне, а другий буде тривалий час лікуватися). Замість них командувачем Армії УНР було призначено командира Запорізької групи Михайла Омеляновича-Павленка, а начальником штабу – командира Київської групи Юрка Тютюнника.

Потому почався новий етап історії Визвольної війни 1917-1921 років – Зимовий похід та Київська кампанія 1920 року. Ці події спонукали до появи нових українських нагород. Що ж до хрестів Святого Архистратига Михайла, бойових орденів та медалей «Республіки», то вони залишилися історії.

Підсумовуючи всі вище наведені документи та факти можемо дійти висновку, що українська влада у 1919 році так і не спромоглася виготовити бойові відзнаки. Формально нагороджували, та й те – у рідкісних випадках, лише орденськими стрічками ордену Святого Архистратига Михайла. Про нагородження стрічками до відзнак “Республіки” ми не маємо жодних певних даних. Але ж якось і чимось мусили нагороджувати вояків, що відзначилися у боях, у другій половині 1919 року? На це вичерпну відповідь дає у своїх спогадах відомий український літературознавець, колишній вояк армії УНР Борис Антонечко-Давидович: “Єдиною нагородою за участь у бою, незалежно від самої поведінки вояка в критичні хвилини, була видача, крім звичайної платні козакам і старшинам, так званих “бойових” [13, с.123].

Принагідно варто згадати слова поета Володимира Сюзюри, колишнього бунчужного 3-го Гайдамацького полку, який на початку 1920 року під тиском обставин перейшов на бік Червоної армії. У 1920-і роки він написав короткий вірш, де згадав і про «бойові»:

Петлюро! Я – тепер червоний!

Чи чуєш мій кривавий сміх?

Пришли мені із закордону

П'ять тисяч гривень бойових...

Список використаних джерел та літератури:

1. Українська фалеристика: з історії нагородної спадщини / [Табачник Д.В., Бузало В.Й., Воронін В.М. та ін.]. – К.: Либідь, 2004. – Кн.1. - 480 с.
2. Нагороди України: історія, факти, документи / [Табачник Д., Безгін І., Бузало В. та ін.]. У 3 т. – К.: Українознавство, фірма «ARC-Ukraine», 1996. - Т.1 – 286 с.; Т.2 – 342 с.; Т.3 – 422 с.
3. Рудиченко А. И. Награды и знаки национальных армий и правительств. Украина, Белоруссия, Литва / А. И. Рудиченко, Я. Ю. Тинченко. – К.: Логос, 2011. – 438 с.
4. Одесский Листок. – Одесса. – 1917. – 22 декабря. - № 306.

5. Монкевич Б. Організація регулярної армії Української Держави 1918 року / Б. Монкевич // Україна в минулому. – К.-Львів, 1995. – вип. VII. – С. 68–111.
6. Галич Ю. Красный хорювод / Ю. Галич. – Рига: Литература, 1929. – Ч. 1. – 184 с.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України). Ф. 2248, Оп.1, Спр. 7. Накази Головнокомандуючого Південно-Західного району УНР.
8. ЦДАВО України. Ф. 4543, Оп.1, Спр. 18. Накази по 19-й пішій дівізії Військ УНР.
9. ЦДАВО України. Ф. 1078, Оп.1, Спр. 96. Накази Командуючого Північною Групою Військ УНР.
10. Зварич І. Київська інженерна юнацька школа / І. Зварич // За Державність. – Торонто, 1964. – Ч. 10. – С.95-110.
11. ЦДАВО України. Ф. 1078, Оп.2, Спр. 3. Проекти ордену „Республіка”, 1919. - Л. 1-27; Ф. 1078, Оп. 3, Спр. 2. Положення про правила нагородження, 1919. - Л. 1-5; Ф. 1075, Оп. 4, Спр. 7. Закон про медалі „Відвага”, 1919.
12. Державний архів Російської Федерації (ДАРФ, м. Москва). Ф. 5889, Оп. 1, Спр. 29-б, Матеріали о закауе ордену «Республіка», 1919. – Л. 1-4.
13. Антонечко-Давидович Б. На шляхах і роздоріжжях: Спогади. Невідомі твори / Б. Антонечко-Давидович. – К.: Смолоскип, 1999. – 285 с.

Y. TINCHENKO

UKRAINIAN PUBLIC REWARDS, YEARS 1918-1919: PROJECTS, ATTEMPTS OF MANUFACTURE, PRACTICE OF AWARDING

The article is dedicated to attempts of establishment and awarding with public rewards of Ukrainian Power of hetman P.P. Skoropasky and the People`s Republic of Ukraine during 1918-1919 years. This article is about different projects of rewards, legislative documents about its establishment are mentioned, and there are some facts about awarding of different people as well.

Keywords: *Phaleristics, special historical disciplines, Army of the People`s Republic of Ukraine, Ukrainian Power*

Я.Ю. ТИНЧЕНКО

УКРАИНСКИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫЕ НАГРАДЫ, 1918-1919 ГОДЫ: ПРОЕКТЫ, ПОПЫТКИ ИЗГОТОВЛЕНИЯ, ПРАКТИКА НАГРАЖДЕНИЯ

Статья посвящена попыткам учреждения и награждения государственных наград Украинской Державы гетмана П.П. Скоропадского и Украинской Народной Республики на протяжении 1918-1919 годов. В статье рассказывается о разных проектах наград, упоминаются законодательные документы об их учреждении, а также приводятся факты представления различных лиц к награждению.

Ключевые слова: *фалеристика, специальные исторические дисциплины, Армия УНР, Украинская Держава*